

Miha Naglič

Bo na Koroškem kdaj drugače?

Leto 2010 je bilo tudi v znamenju dveh plebiscitnih obletnic. Minilo je že 90 let od 10. oktobra 1920, ko se je zgodil koroški plebiscit, po katerem je Koroška pripadla Avstriji, večina koroških Slovencev pa je bila prepuščena brutalnemu ponemčevanju. Paradoks je seveda v tem, da so v prid Avstrije in nemštva odločili ravno slovenski glasovi - tistih Slovencev, ki so sicer še govorili slovensko, v duhu in dejanjih pa so bili bolj predani koroštvu in avstrijstvu kot slovenstvu. Koroški plebiscit je bil slovenska narodna tragedija, plebiscit pred 20 leti, 23. decembra 1990, pa je bil eden odločilnih korakov v nastajanju samostojne slovenske države ...

V tem ilustriranem zapisu se omejimo na koroški plebiscit. Da bi ga bolje razumeli, se moramo najprej vživeti v tisti čas. V Avstro-Ogrski, pod Habsburžani, Slovenci še nismo živeli "zedinjeno" v eni narodni skupnosti, ampak smo bili razdeljeni med habsburške kronske oziroma dedne dežele Kranjsko, Štajersko, Goriško, Tržaško (mesto Trst z okolico je imelo kot glavna luka monarhije poseben status) in Koroško. Večina ljudi še ni čutila in mislila vseslovensko, ampak deželno. Gorenjci, denimo, so bili takrat povečini, razen najbolj ozaveščenih, najprej Kranjci in šele nato Slovenci. Enako je veljalo na Koroškem, pod cesarjem Francem Jožefom so se čutili tako nemški kot slovenski podaniki predvsem Korošce. Po porazu v prvi svetovni vojni in razpadu monarhije pa je tako rekoč čez noč nastala povsem drugačna situacija. Zdaj ni šlo več le za vprašanje deželne, temveč tudi za novo državno pripadnost. Borci za severno mejo so s pomočjo srbske vojske, ki je v tistem času že postala vojska Kraljevine SHS, zasedli ozemlje južno od Drave in se pripravljali na osvojitve Celovca. A tedaj so velike sile zmagovalke v prvi svetovni vojni na mirovni konferenci v Versaillesu sklenile, da se o pripadnosti Koroške ne bo odločalo vojaško, temveč z vseljuskim glasovanjem (plebiscitom) - kar je bilo v skladu z načelom o pravici do samoodločbe narodov, ki ga je razglašal in iz-

Knežji kamen, na katerem so ustoličevali karantanske kneze in pozneje koroške vojvode, stal verjetno na Krnskem gradu, zdaj v veliki dvorani grbov v deželnem dvorcu v Celovcu.

vajal zlasti tedanji ameriški predsednik Thomas W. Wilson. Plebiscitiralo se je najprej v Coni A južno od Drave; če bi bil tu izid v prid Jugoslavije, bi bil plebiscit še v Coni B (Celovec z okolico), sicer ne.

Za nemško govoreče Korošce tu ni bilo dileme, koroški Slovenci pa so bili razdvojeni; po eni strani bi hoteli ostati Korošci, čeprav v Avstriji, saj na življenje pod cesarjem niso imeli slabih spominov. Po drugi strani bi radi ostali pove-

zani s slovensko matico južno od Karavank, a ta je že pripadla drugi, novi in koroškemu nemštvu sovražni državi. Deželna meja na Karavankah, ki je bila dotlej le na papirju, je poleg naravne postala tudi politična ločnica, čeprav državna meja še ni bila dorečena. V tem razdvojenem položaju številnih slovensko govorečih Korošcev se je zgodila velika predvolilna prevara. Koroški deželni zbor je na svojem zasedanju 28. septembra 1920 sklenil in razglasil: "Dežel-

ni zbor izjavlja torej - v svesti si odgovornosti - v imenu po njem zastopanega ljudstva, da hoče čuvati nad jezikovnimi in narodnimi posebnostmi slovenskih Korošcev zdaj in v vseh bodočih časih in da bode skrbel za njih duševno in gospodarsko povzdigo ravno tako, kakor za ono nemških prebivalcev. Podrobni načrt, kako izvesti ta načela, se bo po zopetni združitvi izdelal sporazumno z zastopniki koroških Slovencev." Mnogi Slovenci so tej obljubi verjeli in glasovali za Avstrijo - ne vedoč, seveda, da glasujejo s tem za svojo narodno smrt. Za Kraljevino SHS je glasovalo dobrih 15 tisoč Slovencev, za Avstrijo pa poleg 12 tisoč Nemcev tudi 10 tisoč Slovencev; brez njihovih glasov južna Koroška ne bi bila več avstrijska. To je v svojih izjavah ob letošnji plebiscitni obletnici priznal tudi sedanjí deželni glavar **Gerhard Dörfler**. Njegov predhodnik iz leta 1920, deželni upravitelj **Arthur Lemisch** pa je takoj po plebiscitu izjavil: "Samo za en človeški rod imamo časa, da te zapeljance pripeljemo nazaj h koroštvu ... Z nemško kulturo in koroško domačnostjo hočemo ... imeti v enem človeškem rodu ... delo opravljeno." In dalje: "Preden pa začnemo delo ljubezni, opravimo najprej delo povračila. Prosti hočemo biti vseh tistih, ki so oskrunili sveti mir naše domovine ..." In za te, slovenstvu zveste Korošce se je začela trnova pot, ki traja že 90 let. Osvetlujemo jo v treh zelo različnih pričevanjih, ki jih najdemo v knjižnih delih pisateljev Petra Moharja in Draga Jančarja ter v zdaj že znamenitem plebiscitnem govoru dr. Valentina Inzka, novega prvega moža koroških Slovencev.

Med nebom in peklom

Za prvega pričevalca sem izbral koroškega Slovenca **Petra Moharja** (1899-1989). Leta 1986 je v Ljubljani in Celovcu, pri Slovenski matici in hkrati pri celovških založbah Drava in Mohorjeva izšla njegova knjiga z naslovom *Med nebom in peklom*. Uredil jo je akademik Bogo Grafenauer, tedaj starosta slovenskih zgodovinarjev in sam po očetu Ivanu koroški Slovenec. Dragocenost Moharjevega pričevanja je po njegovem v tem, da gre za pogled "od spodaj" in ne "od zgoraj", kakršnih smo sicer vajeni in jih je veliko. Mohar, po poklicu sodar, je bil v plebiscitnem letu 1920 star 21 let. Leta 1915 se je ob napadu Italije na

Avstrijo oziroma Slovenijo kot zavedni Slovenec in kot mladoleten prostovoljno javil v vojsko, jo preživel in končal v ujetništvu, v rodno Dobrlo vas v Podjuni se je vrnil šele pet let pozneje, konec 1919. Domači so mu našli zaposlitev v poltretji kilometer oddaljeni vasici Spodnji Podgrad pri Škocjanu, v slovenski, vendar že močno nemškutarski Mičejevi družini. Svoje "pričevanje iz plebiscitnega leta" je napisal pozneje in v opise tistega, kar se je dejansko godilo in kar je sam doživel, vpletel še svoja "premišljevanja", ki jih polaga v svoja in v drugih usta. Po plebiscitu je živel v dobrolskem samostanu, kjer je bil 59 let v službi šentpavelskih patrov. Dejavni je bil tudi v krajevnem prosvetnem društvu.

Kar sledi, je predplebiscitni pogovor med hlapcem in deklo pri vsakdanjem opravilu v Mičejevem hlevu. Hlapec Peter možuje, kakor sledi. "Vem, da bi morda imeli v Jugoslaviji težave, ker gotovo tudi tam kot povsod drugod odločajo ljudje, ki ne razumejo narod kot skupnost božje družine, temveč le kot čredo ovac, ki se da kupovati in prodajati. Ob dejstvu pa, da smo Slovenci, ob tem ni pomisleka. Če bomo značajni in se bomo trudili za dobro, se nam ta, toliko prekleto država v dobro obrne. O tem sem prepričan prav tako kot o tem, da bomo le v Jugoslaviji ohranili narodno življenje. Pet let svoje mladosti sem žrtvoval vojski in ne vem zakaj, žrtvoval bi jih rade volje še pet, če bi s tem pripomogel, da se kot narod ohranimo. Dovolj bi mi bilo, da bi se čutil srečnega v zavesti, da smo združeni v svoji narodni družini. Nasprotno pa, če pripademo Avstriji, se mora naša narodna veja posušiti, naš jezik na Koroškem ugasniti. Že od nekdaj so Nemci pospeševali slabost Slovencev, tisto namreč, da nam je narodnost in jezik nekaj vsakdanjega, nekaj, kar nima velike cene, in še malo ne mislijo, da bi se zdaj preokrenili in pričeli gojiti naš narodni drobci, kot gojijo po vrtovih redke rastline, temveč je že v njihovi naravi, da nas niti v poštev ne jemljejo, da smo zanje le nepomemben ostanek nekdanjosti, ki je brez vrednosti in dela le napotje. Smešijo nas in nam znajo napovedati vse naše grehe, kar smo jih že storili in kar jih še bomo. Zdaj nam obetajo polno breme pravic in vsak hoče znati slovensko, ko pa bi prišli pod Avstrijo, bodo na vse pozabili. Dobri nam bodo le tedaj, kadar se nam

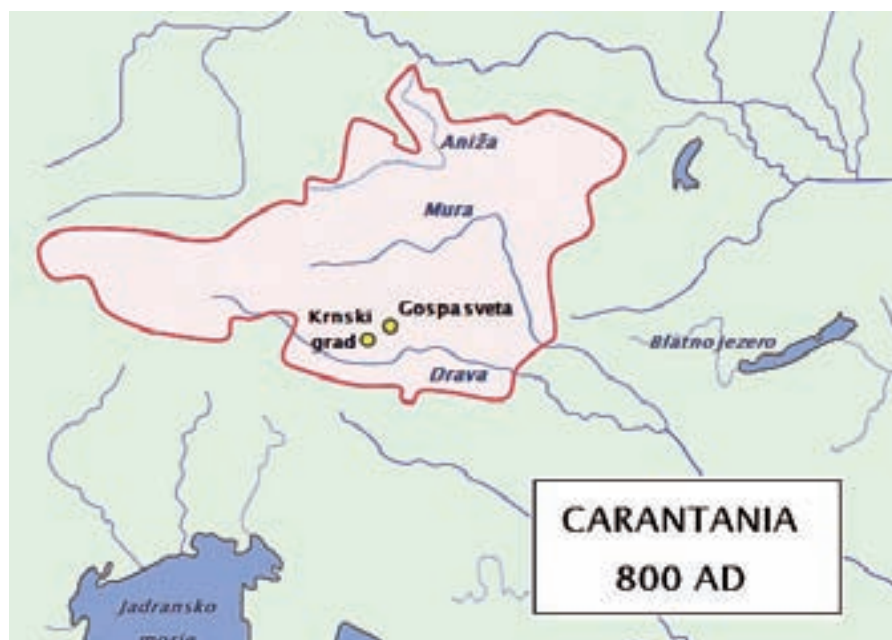

Knežji kamen na slovenskem kovancu za dva centa

Knežji kamen v grbu Narodnega sveta koroških Slovencev (NSKS)

bodo posmehovali, da smo preprosti in si v življenju ne znamo sami pomagati. Zato pa bi dobili za varuhe in voditelje same tujce in slovenstvu odtujene ljudi. Zdi se mi, da mora vsak, ki ima količkaj čuta, da sodi k svoji narodni družini, glasovati tako, kakor mu ta pošten in odkriti čut govori, ne da bi premišljeval o tem, v kateri državi bo ugodneje prodal svojega prašiča ali vrečo repice." Res je, mu odvrne dekla Liza, a ljudje ne mislijo tako. "Gre jim le za to, kje bodo bolje živeli, saj jih slišiš vsak dan. Župnik Cencej so nas povabili v nedeljo v župnišče in so nam tako lepo govorili. Tudi gospod so govorili tako, da smo kot Slovenci dolžni, da glasujemo za Jugoslavijo, kjer bomo Slovenci združeni v svoji državi. Tam bomo v svojem domu, tam bomo lahko pospeševali vse, kar nam je v prid, gojili tudi narodnost in obnovili pojemajočo vero. Da je le na narodni podlagi mogoča vzgoja dobrih

Najverjetnejši obseg Karantanije leta 800

Najstarejša nam znana upodobitev ustoličenja koroških vojvod, nastala 1479-80, iz rokopisa Clemensa Speckerja Avstrijska kronika 95 gospostev, hrani Bürgerbibliothek Bern

in značajnih ljudi, mogoča verska in нравstvena obnova. V Avstriji pa da bomo kot narod izginili in utihnila bo slovenska beseda, ker bodo otroke mučili v nemških šolah in jih vzgajali za Nemce, kot so to zmeraj znali. In še so nam govorili, da jih nasprotniki zmerjajo, da so slovenski duhovniki hujskači, pa da jih to prav nič ne boli in ne vznemirja. Tudi Kristus so očitili tisti, ki so se šteli k pravičnim in učenim in so bili mogočni, ker so znali ljudstvu lagati, da

je hujskač in da ščuva ljudstvo. Kristus pa jih je spregledal in jim povedal, da so gadja zalega in pobeljeni grobovi, kar je bila strašna žalitev za prevzetne mogočnjake. Zato so ga preganjali in nazadnje umorili. In so rekli gospod župnik, da se more tudi slovenskim duhovnikom enako zgoditi, če pripademo Avstriji. In nazadnje, ko ne bo več duhovnikov in bo mladina, ki bo samo na nemško naučena, odrasla, bodo tudi cerkev ponemčili, ker Slovencev več ne bo. Tako so nam govorili gospod Cencej, da nam je bilo vsem dobro in hudo pri srcu, in še mnogo drugega. Jaz pa verjamem, da bo tako prišlo." Ko je to govorila, so Lizi žarele oči in je pozabila molsti. Šele Pepa, ki je nesla prašičem krmo skozi hlev, ju je zmotila, da je Liza hitela pozabljeno in zamujeno nadomestiti ...

Mohar seveda omeni tudi "zgodovinsko važno" sejo koroškega deželnege zbora, ki je 28. septembra 1920 v Št. Vidu ob Glini "slovesno obljubil" Slovincem, ki so predstavljali ogromno večino prebivalstva v coni A, "da hočejo varovati posebnost njihovega narodnega značaja in jim dati vse pravice za gojitev in obrambo narodnosti v mejah avstrijske republike". "S tem naj bi padel zadnji pomislek Slovencev, ki so se bali, da bi jim bila v spojitvi s prosvetno, gospodarsko in družbeno močnim vladajočim nemštvom, opirajočim se na slavno preteklost monarhije, v kateri so bili ljudje vzgojeni v občutku varnosti, reda, blagostanja in obilnosti, sojena narodna poguba."

Mohar govori v imenu narodno zavednih Slovencev. Kaj pa tisti, ki so sicer še govorili slovensko, v duhu pa so bili že ponemčeni? Tisti Slovenci, ki so potem na plebiscitu glasovali za Avstrijo in ga odločili v njen prid. "Za nemštvo vzgojeni pristaši Avstrije so klicali: 'No vidite, kaj pa hočete še več!' - Sami pa, odtujeni svojemu narodu, ob uresničenju teh obljub ne bi vedeli kaj početi z novim stanjem, nasprotno, de bi se kdaj koroška deželna vlada opogumila izpolniti svoje obljube, bi naletela pri njih na sovražen odpor, podobne ukrepe bi imeli za nasilje nad ljudstvom. Mnogi razumni, ki pa so hoteli kot ubežniki iz slovenske narodne skupnosti zbrisati sled za seboj, so zagovarjali skupnost Korošcev kot eno samo, s krvjo povezano družino, v kateri jezik ne ustvarja nobene razlike. Zanje je bila naravna pot prepajanje dežele z nemštvom; v mešanih naselbinah se je šibkejši del moral nujno pridružiti močnejšemu po poti prilagoditve. Nemške kulture pa niso sprejemali le Korošci ne glede na govorico, temveč je njena moč oplemenitila vsa ljudstva prejšnjega cesarstva in še daleč čez njegove meje. Uporabljali so tudi staronemško ime za Slovane - die Wenden - ki se je ohranilo v obliki windiš ne samo na Koroškem, temveč tudi drugod na slovanskih mejah. Trdili so, da koroški vindiši nimajo nič skupnega s Slovenci drugod, da je to posebno ljudstvo, ki si je po naključju ohranilo neko govorico, ki je slovenski nekoliko podobna. Razlika pa je tako očitna, da je ni mogoče šteti v slovanski jezikovni svet. Odločilen pa je duh in kultura, ki težita odločno v nemško skupnost. / Drugi pa, ki so se sicer imeli za Slovence, a je bil pri njih narodnostni čut namenoma z nemško vzgojo ubit in je imela pri njih slovenščina le vrednost obleke, ki jo po potrebi oblečeš ali slečeš, pa so bili kot neopredeljeni tako ali tako pod vodstvom in vplivom prvih. Dalo bi se iz njih naređiti, kar bi kdo hotel. Odločilno pa je visela nad njimi Avstrija in njena nekdanja veličina. / Nemška šola jim je po meri sprejemljivosti odprla nemško obzorje, naučili so se tudi nemščine, nekateri le za silo. Naprednejšim v znanju nemščine in duhovno že včlenjenim v nemško narodno skupnost pa je bila zoprna misel družinske skupnosti z drugimi Slovenci; da bi pa bili enorodni z drugimi Slovani, od katerih je bilo prav zdaj treba sovražiti Srbe, kar je terjala

nujnost in domovinska zvestoba, so ogorčeno odklanjali. Četudi so govorili slovensko in so svoj jezik tudi tako imenovali, so obenem odklanjali domnevo, da so Slovenci. Bili so samo Korošci. Njihova nevednost je bila tako obsežna, da niti v sorodnosti jezika niso videli kake vezi z drugimi Slovani. Ker so nemško razumeli, so mislili, da so v sorodstvu z Nemci, češ Nemce dobro razumemo, govorica drugih Slovanov pa nam je tuja.”

In potem je prišel dan plebiscita, 10. oktober 2010. ”Vtem je napočilo nedeljsko jutro glasovalnega dne. Že celo noč in v zgodnjih jutranjih urah so švigali avto-vozovi po cestah in prevažali ljudi. Vozovi, katerih ni bilo mnogo v tej pokrajini, so se vzeli od nekod in z njimi so se pojavili mladi ljudje v dokolenkah, ki so vsi govorili nemško. Tako lice je kazal Podgrad to znamenito jutro ... Ljudje so se obnašali mirno in dostojno, večinoma so šli najprej k maši, potem na volišče. Bili so tudi, ki so imeli glasovanje za sveto dolžnost soodločevanja o usodi dežele, na cerkev pa so gledati zaničljivo kot na gnezdo hujskarije in niso šli k maši. Ko so volivci stopali v volivni prostor, so bili nekateri v drhtavici javnega in važnega nastopanja, drugi malomarni; pokazali so listine, ki so jih moške pregledali in črtali ime v imeniku, volivec je nato vstopil v pregrajen in zavešen kot, izstopil in potisnil zavojček z glasovnico v skrinjico. Ni bilo neredov, ne zmerjanja kot prej. Zdelo se je, kakor da so vse strasti prikipale do vrha, se na vrhu hriba ustavile in se na prelomu klanca umirile ...” Nebo nad Koroško, ki je bilo pred plebiscitom še na stečaj odprto, se je po njem stemnilo in tisti, ki so hoteli še naprej vztrajati v slovenstvu, so bili iz koroškega raja pahneni v koroški pekel.

Vsak dan 10. oktober

Knjiga Petra Moharja je nadvse dragocena kot pričevanje o plebiscitnem letu, ne sodi pa v visoko literaturo. Zato si preberimo še, kako je koroško poplebiscitno vzdušje doživel eden najboljših slovenskih pisateljev - **Drago Jančar**. V mariborski književni reviji *Dialogi* je leta 1972 objavil esej z naslovom *Vsak dan 10. oktober*. Najdemo ga tudi v Celovški knjigi (pesmi, zgodb in pričevanj o tem mestu), ki sta jo 2004 izdali Slovenska matica in celovška Mohorjeva. V

Nemški plebiscitni zemljevid z imeni občin, conama A in B in koroškem ozemljem (poševne črte), ki je že pred tem pripadlo Kraljevini SHS (Seeland = Jezersko).

Djekše/Diex, 20. oktobra 1920, volivci čakajo pred voliščem, nad vhom slovenski napis Gostilna.

tistih letih (1971-74) je poznejši prvak slovenskih pisateljev delal kot novinar časnika *Večer* in tednika 7 dni in kot tak obiskal Koroško ravno na plebiscitni dan leta 1972.

”Vsako leto se Koroška pred desetim oktobrom posebej slavnostno odene. Nepoučen turist bi menil, da so folklorno urejene izložbe namenjene njemu, da želi prizadevno in prijazno koroško ljudstvo pokazati svoje stare običaje, narodno preteklost, alpsko gospodarstvo, način kuhe in oblačenja. Pozornejši opazo-

valec pa bo opazil, da so kuhalnice domovini zvestih Korošic, kolovrati, narodne noše in druga šara iz etnografskega muzeja, tukaj razstavljeni iz nekega čisto posebnega namena. Vse te, z neveščo roko razporejene navlake Koroška ne razkazuje tujcu, temveč sami sebi, sama sebi vbija v glavo domovinsko zvestobo in tradicijo, svojo samozadostnost, svoje devetnajsto stoletje. Brkati možak, ki mrko zre iz celovških izložb na mimoidoče, zelo resno opozarja svoje zveste Kowatsche, Zagarje, Pototsch-

Nemški letak: sin roti mater, naj ne glasuje za Jugoslavijo, ker bi moral v njej služiti kralju Petru kot vojak.

Jugoslovanski plebiscitni letak, ki namiguje na obupno gospodarsko stanje v Nemški Avstriji.

Jožef Stefan (1835-1893), slavní fizik, rojen v Celovcu (Sveti Peter pri Žrelcu) kot koroški Slovenec

nige, Globotschnige, Karnitschnige, Petelline in Puste na večno zvestobo. Lesena volilna skrinjica, načičkana z gotico, pripoveduje o glasovih, ki so padali vanjo in odločali o njihovi usodi, velik plakat, vreden socrealizma najslabše sorte, pa kaže ženo na polju, ki s patetično gesto z eno roko podaja kremenitemu kmetu puško, z drugo pa kaže proti Karavankam. Nad njima vzhaja žarni sij rumene koroške svobode. O vseh rumeno rdečih barvah, od katerih človeka že bolijo oči, menda ni treba posebej praviti. In da se razumemo: ves ta plebiscitni folklorni kič, to ni Koroška včeraj, to ni spominski kič, to je Koroška danes, njena politična in njena estetska govorica.

Letošnji 10. oktober je koroško 19. stoletje še posebej zgovorno in flagrantni razkril. Manifestacije neke anahronistične, v današnji Evropi najbrž že presežene miselnosti so se razkrile z vso svojo komično pompoznostjo (kakor že dve leti poprej), le da so jih tokrat spremljale brutalne metode zakrnele evropske province. Dokazani masovni teror nad manjšino, spremljan z bebastimi, tako imenovanimi demokratičnimi publicami, s strankarskimi obračuni, si je težko drugače razložiti. Kjer razumna beseda ne more preglasiti hrupa ulice in terorja, kjer se pijanci noro zaganjajo v govorico svojih prednikov, tam so korenine družbene, zlasti pa npravne duhovne gnilobe zelo globoke.

Gledam fotografije, te besno spačene prikazni, ki z iracionalnim sovraštvom v očeh ruvajo tablo, in nenadoma odkrijem na dveh različnih posnetkih, npravljenih v različnih koncih Koroške, isti obraz. Na obeh slikah ima roke prekrižane pred seboj, kakor bi stal pri maši, s svetlečimi očmi gleda razbijaško početje, zobje pa so se mu med nasmehom zagrizli v spodnjo ustnico. Nenavadno sladostrastje, patološko zadovoljstvo nad uničevanjem (ali ni neka avstrijska ministrica rekla, da je treba na Koroško poslati nekaj psihiatrov?), prav sadomazohistični užitek gospoda Nowaka ali Gregoritscha ali kako se že imenuje. In tisti mirno potešeni obraz policista na fotografiji, ki jo je pokazal Filip Warasch na tiskovni konferenci, policista, čigar roke so dvignjene k ploskanju. Mirno prepričanje, da stoji na domovinski straži, s katero se bo zvečer hvalil v gostilni, ko bo mimogrede rojakom povedal, kdaj ga ne bo, ob katerem času

lahko premažejo te nesrečne dvojezične napise.

Vsi so graničarji, vsi branijo ogroženo nemštvo, južno nemško mejo, 'prastrah' jih pesti, zaprti v svoj idilični alpsko dolinski rezervat se dušijo v svoji zvestobi, hranijo se s tezami o nemškem kulturnem krogu, ne da bi vedeli, kdaj so ga zapustili, kdaj so zaživelí svojo kulturno enklavo." V nadaljevanju Jančar opiše svojo novinarsko pot z avtobusom iz Maribora v Celovec, množice, ki se od vsepovsod valijo v mesto na plebiscitno zborovanje, policiste, ki stražijo dvojezične napise, razjarjeno množico, ki žuga slovenskemu avtobusu. Transparenti, ki jih nosijo, zahtevajo "ugotavljanje manjšine" in sporočajo, da je 205 napisov farsa in da ni slovenske Koroške: ES GIBT KEIN SLOWENISCH KÄRNTEN! Vzdušje v mestu samem pa ga spominja na Nürnberg.

"Ko sem torej tisti dan stal sredi gneče na trgu pred deželno hišo v Celovcu, sem prvíkrat v življenju na lastne oči, čisto pred seboj in čisto zares videl, slišal, občutil tisto, kar sem doslej poznal le s filmskega platna, kar se me nikoli ni prav dotaknilo, ker je bilo vendarle spredaj platno in okrog mene dvorana, iluzija torej. Tukaj pa je bilo hripavo rjojenje iz zvočnikov in zaripli obrazi in tuljenje vsenaokrog čisto pristno. Nürnberg je stal povsod okoli. Le da so namesto trakov s kljukastim križem nosili na rokavih trakove s koroško rdeče-belo-rumeno zastavo, da so namesto rjavih srjajc nosili rjave in zelene obleke in gamsove brade za klobuki, da so nosili neskončno število serijsko izdelanih, skrbno pripravljenih napisov z geslom NI SLOWENSKE KOROŠKE, da so podobne čačke nosili na prsih, povsod na oblekah, po izložbah, po avtomobilih, po stenah. Nora množica. Z neverjetno ideološko enotnostjo, s frapantno istočasno reakcijo na določena gesla. En duh, ena volja, eno telo." Ko so se nakričali do hripavosti, so se po sklepnem Heil Kärnten na poziv iz zvočnika zadovoljni razšli. "Srečal sem jih spet v gostilni. Ne v katerikoli, ampak v tisti, ki ima nad vrati obešeno nemško, da, nemško zastavo. Zelene gospe in rjavi gospodje s trakovi, gesli in gamsovimi bradami načičkani, so lepo sedli k mizam in si zadovoljno nazdravljali po dobrem delu, ki so ga opravili. Odžejali so si hripava grla, naročili velike zrezke, potem pa med obilnimi zalogaji momljali besede

Pisatelj Drago Jančar, avtor eseja Vsak dan 10. oktober

nekakšne himne, ki so jo intonirali pod stropom nameščeni zvočniki: 'tam, kjer so s krvjo pisali naše meje ...' Takole, med žvečenjem, malo krvi in malo mej in malo domovine."

Skupna Koroška

Je štiri desetletja pozneje kaj drugače? V plebiscitni povorki 10. oktobra 2010 je bila ikonografija, ki jo opisuje Jančar, sicer še navzoča, vzdušje pa je bilo občutno manj zagrizeno. Še več: v povorki so sodelovali tudi Slovenci! Nosili so table z dvojezičnimi napisi svojih občin: Feistritz ob Bleiburg / Bistrica nad Pliberkom; Eisenkappel-Vellach / Železna Kapla-Bela ... Župan slednje naj mi ne zameri, če se malo poigram z njegovim imenom **Franč Jožef Smrtnik**. Kako simbolno je! Ime nepozabnega cesarja spominja na stare avstrijske čase pred plebiscitom, ko je bilo na Koroškem Slovencev še v obilju, priimek na tisto, kar jih je doletelo po plebiscitu, na dolgo umiranje ... Zdaj pa ravno ta župan v živo priča o tem, da na Koroškem Slovenci še živijo in ne kanijo umreti. Dokončna rešitev (Endlösung) bo preživetje, ne smrt.

Da se na Koroškem kljub vsemu nekaj premika, da je že drugače, pa priča predvsem izjemni govor, ki ga je imel v petek pred plebiscitno nedeljo v veliki dvorani grbov v deželnem dvorcu v Celovcu **dr. Valentin Inzko**, novi predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev (NSKS). Deželnega glavarja je sicer

razjezil, ker je namesto predvidenih sedem govoril kar 46 minut! A ni dolgovel, povedal je veliko tehtnega o preteklosti in sedanjosti, največ navdušenja pa požel ob svojih smelih napovedih skupne prihodnosti vseh Korošcev. **Skupna Koroška** je tudi naslov njegovega govora, ki si ga lahko preberete na spletni strani <http://nks.at/>; govoril je v nemščini, v slovenščino ga je prevedel mag. Jože Wakounig. V nadaljevanju izpostavimo nekaj poudarkov.

V prvem delu govora je segel v zgodovino in med drugim povedal tudi, kaj se je po plebiscitu dogajalo njegovima stari staršema po očetu. "Moj ded Valentin Inzko, absolvent slavne cesarske žandarmerijske šole v Trstu, je kot avstrijski žandar vedel že pred sklepom deželnega zbora, kako se bo končal plebiscit, ko je dobil v roke letak 'Kärnten den Kärntnern' ('Koroška Korošcem', op. prev.). 'Ko sem to videl, me je rajsnilo (= sunilo)', mi je nekoč dejal. Moja babica Marija Einspieler pa se ni mogla ogreti za 'Nemško Avstrijo' in je videla nadaljnji obstoj ter preživetje koroških Slovencev le bolj v združitvi vseh slovensko govorečih v narodno celoto v skupni južnoslovanski državi. Po plebiscitu, ko se je izvajal strašen pritisk na narodno skupnost, ji je še uspelo, da je - s konjema in z vozom očeta dr. Marjana Sturma - spravila tiskarske stroje Mohorjeve iz Celovca v Mežiško dolino, kjer je potem Mohorjeva našla novo domovanje najprej na Prevaljah in pozneje v Celju. Življenje moje takrat 35-letne babice,

Thomas W. Wilson, ameriški predsednik v letih 1913-21, zagovornik pravice do samoodločbe narodov, iz katere je izhajal tudi koroški plebiscit.

Arthur Lemisch (1865-1953), koroški deželni upravitelj v času plebiscita, po njem napovedal "prevzgojo" Slovencev v dobi ene generacije.

majhne, drobcene ženske, ki je celo življenje hodila vsak dan k maši, je postalo leta 1920 mučenje; kot učiteljico so jo brez odpovednega roka odpustili. Enaka usoda je doletela mojega deda, avstrijskega žandarja, in sicer samo zategadelj, ker je vzel za ženo 'veleslovensko-veleslovensko jugoslovansko agitatorko' Marijo Einspieler. Taka je bila uradna utemeljitev. Šele veliko let pozneje, po Drugi svetovni vojski, sta dobila moja stara starša - po več prošnjah - pokojnino kot miloščino. Za njuno odstranitev iz službe pa se do danes ni opravičil nihče, kakor tudi pri drugih pripadnikih slovenskega vodilnega sloja ne; ali so jih skoraj v celoti izgnali ali pa so se morali izseliti zara-

di manjkajočih poklicnih obojov v današnje Slovenijo - kakor npr. učitelji, žandarji, knjigovodje, pravniki in duhovniki, med njimi poznejši ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman, rojen v Šmihelu nad Pliberkom. Škofijski ordinariat je odpustil 28 duhovnikov, 30 jih je premeštil, župnika, ki so ga bili zvalili na

Peter Mohar (1899-1989), sodar in ljudski pisatelj, avtor knjige *Med nebom in peklom* (1986)

poslednje olje, so obstrelili. Okoli 60 slovenskih učiteljev so odpustili iz šolske službe; tako so učili sredi tridesetih let v Avstriji le še štirje slovenski učitelji iz neposrednega vojnega časa.”

Po strpnem povzetku mučne preteklosti se je govornik ustavil v sedanosti in naštel številne adute, ki jih Koroška ima, izpostavil ji je kar pet. Največ navdušenja pa požel ob svojih smelih napovedih skupne prihodnosti vseh Korošcev. ”Če gledam mlade pevce tu v dvorani, se barbam, v kaki Koroški bojo kaj živeli ti mladi ljudje, kaka bo Koroška leta 2020, kako se bo obhajala 100-letnica plebiscita.

Slovenija bo spadala med starejše države EU, Karavanke bojo še nižje, morda bojo načrtovali nižinski predor skozi Ljubelj in podarili slovenski vladi zvesto kopijo knežjega kamna. Meje ne bojo izginile, Slovenija in Koroška pa bota zelo tesno sodelovali s Furlanijo. Na Peči (Tromeji) bojo sodelovale tri države, bo pa samo ena regija. Cveteča regija in Koroška bo dajala nezamenljiv prispevek. Pri Moniki Kircher-Kohl, načelnici Infineona, kjer že danes govorijo 24 jezikov, bojo še nadalje delovale najboljše

glave s celega sveta; stanovale in ustvarjale bojo v najlepši pokrajini sveta, idealno ležeči med Salzburgom, Dunajem, Ljubljano ter Benetkami.

Družina koroških Slovencev bo na žalost postala še manjša, spoštovanje do nje pa večje. Bo pa več tradicionalnih Slovencev, Slovencev po simpatiji in Slovencev po srcu. Prijave za pouk slovenščine, ki so v mojem otroštvu znašale 14 %, bojo šle proti 80 %, večjezični otroški vrtci bojo na celem Koroškem in starši jih bojo kategorično zahtevali. Ne le, da zagotovijo otrokom v globaliziranem svetu boljše možnosti, marveč tudi iz ljubečega spoštovanja do sosedov v deželi ter iz odgovornosti do lastnih otrok, ki naj dobijo kar se da najboljše izobrazbo.

Koroška bo zanimiva velikoglasna in velikojezična dežela, kjer se bo poleti ob koroških jezerih srečevala in pomenkovala deželna elita z elito s celega sveta, iz Kalifornije ali iz Sarajeva ali iz Avstralije. Elita, ki se bo srečevala v mestnem gledališču v Celovcu na svetovnih krstnih predstavah koroških avtorjev in avtoric.

Rod naših staršev se bo zjutraj z veseljem zbujal in ne bo mu več treba trepetati, kakor prej, zaradi kakega neprijetnega pisma bralcev ali izjave kakega politika. Drugi deželni jezik bo normalnost in samoumevnost. Ne bo več nelagodnosti, krajevne table bojo zanimiva tema le še za turiste in morebiti za zgodovinarje. Nad njimi ne bo več visela nobena tančica iz mrza. Domače prebivalstvo bo pri njih včasih obhajalo spominke praznike pobratenja in z nevero mislilo na davno preteklo problematiko.

Krepko zakoreninjena v preteklosti Koroška ne bo več znana zaradi svoje obrambnosti, temveč zaradi svoje uspešne, strpne, svetovljansko odprte in večjezične, strateško naprej, v prihodnost usmerjene družbe. Veliko Korošcev bo končalo en ali dva študija in govorilo štiril ali več jezikov, da bojo pripravljeni za tekmovanje v velikem svetu, in nasploh bo Koroška kot družba znanja imela odličen glas. Kakovost bo naša identiteta. **K** bo znak za Koroško in za kakovost. Noben talent ne bo ostal neodkrit, dvignili bojo vse potenciale ter zaklade.

Skrivno srce Koroške z obema prekatoma, s slovenskim ter z nemškim, bo še močnejše bilo, še močnejše utripalo in koroška pljuča z obema svojima polovicama bojo še globlje zadihala. Navsezad-

Dr. Valentin Inzko, avstrijski diplomat slovenskega rodu, visoki predstavnik mednarodne skupnosti za Bosno in Hercegovino in novi predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev (NSKS)

Predplebiscitna Koroška: Žihpolje/Maria Rain, razglednica, odposlana 1902

Predplebiscitna Koroška: Vetrinj/Viktring, razglednica, odposlana 1897

Predplebiscitna Koroška: Golšovo/Gölschach, razglednica, odposlana 1904

Predplebiscitna Koroška: Celovec/Klagenfurt, razglednica, odposlana 1907

nje bo Koroška stala krepko na obeh nogah in bo ponosna na obe kulturi. Uresničile se bojo tudi besede mojega praprastrica Andreja Einspielerja, ki je bil slovenski duhovnik in 27 let član prvih treh koroških deželnih zborov; leta 1863 je dejal: 'Mi Slovenci hočemo, kakor skozi stoletja, tudi nadalje živeti z Nemci v miru, v slogi in bratovstvu.' Zaradi tega je tudi često govoril o nemškem bratu v deželi. V 10 letih, leta 2020, bomo 'enotno ljudstvo bratov', kar bo mene kot strastnega Korošca posebno veselilo. Predvsem pa bomo leta 2020 skupno praznovali. Skupno smo leta 1920 glasovali, skupno hočemo 2020 tudi praznovati, kakor danes že v Žitari vasi. Tako je sosedom v deželi opisal pedagog in pisatelj z Obirskega, Valentin Polanšek. Njegove vizionarne misli se glasijo: 'Zato, sosed v skupni domovini, / bodiva vrtnarja, lepših, skupnih, bodočih dni / in ne drug drugemu grobarja. Vsakdo rad živi. Vsakdo rad živi.'" - Pa sklenimo tudi mi to pisanje kar s temi verzi, ki naj veljajo tudi v skupni domovini Evropi in za sosede to in onstran Karavank!

Valentin Inzko: "Ne bo več nobenih bojazni in krajevni napisi bodo zanimali samo še turiste in eventualno zgodovinarje. Nad njimi ne bo tančice hladu."